

ROMÂNIA, BULGARIA ȘI DECLINUL PUTERII MILITARE GERMANE LA MAREA NEAGRĂ (NOIEMBRIE 1942-SEPTEMBRIE 1944)

Dr. George UNGUREANU

Arhivele Militare Naționale Române, Depozitul central de arhivă Pitești
10.55535/GMR.2023.2.12

Cucerirea Sevastopolului, la 4 iulie 1942, și evoluțiile militare din lunile imediat următoare au marcat un veritabil apogeu al prezenței și puterii militare germane la Marea Neagră. Până în toamna lui 1944, această prezență avea să devină istorie, după o serie cvasineîntreruptă de succese ale Armatei Roșii. În cadrul articolului de față, este analizat impactul acestor evoluții militare și politice asupra României și Bulgariei și a relațiilor între cele două state vecine, de la vestul Mării Negre. Astfel, din poziția de aliați asimetrici ai celui de-al Treilea Reich, România și Bulgaria aveau să devină, finalmente, aproape concomitent, aliați ai Uniunii Sovietice, dar aflați tot pe poziții asimetrice față de noul hegemon regional. Bibliografia articolului include contribuții istoriografice de referință, românești, bulgare și occidentale, variate ca tipologie și vastitate, la care se adaugă un consistent material documentar, în parte inedit, din arhivele militare românești.

Cuvinte-cheie: Al Doilea Război Mondial, raport de forțe, sfere de influență, informații, diplomatie.

INTRODUCERE

Controlul asupra strâmtorilor Bosfor și Dardanele a reprezentat un obiectiv transparent al politicii externe rusești, începând din secolul al XVIII-lea, preluat după 1917 de către regimul sovietic.

În anii interbelici, tendința statului sovietic de a-și impune hegemonia la Marea Neagră și în Strâmători s-a manifestat, pe lângă dezvoltarea propriilor capacități militare maritime, și prin sprijinul deloc dezinteresat acordat Turciei kemaliste în cadrul Conferințelor de la Lausanne (21 noiembrie 1922-24 iulie 1923) și, respectiv, Montreux (iunie-iulie 1936) (Dașcovici, pp. 2-3, 110-119). Totodată, statul sovietic, care nu a recunoscut niciodată unirea Basarabiei cu România, a vehiculat, îndeosebi în mod indirect și implicit, prin intermediul propagandei kominterniste, ideea joncțiunii teritoriale sovieto-bulgare la Gurile Dunării, reiterată din ce în ce mai explicit după înlăturarea lui Nicolae Titulescu de la conducerea diplomației românești, la 29 august 1936 (Ungureanu, 2019, pp. 8-9).

Aspirațiile sovietice la Marea Neagră s-au manifestat pe noi coordonate după perfectarea Pactului Ribbentrop-Molotov și declanșarea celui de-Al Doilea Război Mondial. Într-o telegramă adresată lui V.M. Molotov, la 13 noiembrie 1940, I.V. Stalin își explicita viziunea în această chestiune geopolitică astfel: „În privința Mării Negre, se poate răspunde lui Hitler că problema nu constă numai în ieșirea din Marea Neagră, ci, mai ales, în intrarea în Marea Neagră, care a fost întotdeauna folosită de Anglia și de alte state pentru atacarea țărmurilor URSS. Toate evenimentele de la Războiul Crimeii din secolul trecut (al XIX-lea, n.a.) și până la debarcarea trupelor străine în Crimeea și Odessa, în 1918-1919, arată că securitatea regiunilor de la Marea Neagră ale URSS nu poate fi asigurată fără reglementarea problemei Strâmților” (apud Constantiniu, 2002, pp. 146-147).

În vara anului 1940, diplomația sovietică a reiterat cu maximă intensitate proiectul joncțiunii teritoriale directe între URSS și Bulgaria

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

În anii interbelici, tendința statului sovietic de a-și impune hegemonia la Marea Neagră și în Strâmători s-a manifestat, pe lângă dezvoltarea propriilor capacități militare maritime, și prin sprijinul deloc dezinteresat acordat Turciei kemaliste în cadrul Conferințelor de la Lausanne (21 noiembrie 1922-24 iulie 1923) și, respectiv, Montreux (iunie-iulie 1936).

Problemele legate de România, Bulgaria și Strâmțori se vor dovedi deosebit de dificile în cursul convorbirilor lui V.M. Molotov cu Hitler și Ribbentrop, cu ocazia vizitei înaltului demnitar sovietic la Berlin (12-13 noiembrie 1940). Molotov a respins sugestiile interlocutorilor săi privind o colaborare directă împotriva Marii Britanii, nu s-a arătat interesat de o posibilă expansiune spre Indiile Britanice, a manifestat un anumit interes față de Iran și a insistat în mod deosebit asupra situației din Balcani și de la Marea Neagră.

la Gurile Dunării. Finalmente, revendicările bulgare asupra României s-au limitat totuși la Dobrogea de Sud (Cadrilater), teritoriul a cărui cedare a fost acceptată de guvernul român, sub presiunea Germaniei, în august 1940 (Ungureanu, 2009, pp. 355-368). Aspectele concrete ale acestei cesiuni teritoriale (transferul de autoritate, schimbul de populație, diverse chestiuni financiar-juridice etc.) au fost reglementate prin Tratatul de la Craiova, semnat la 7 septembrie 1940 (Preda-Mătășaru, 2004, passim).

Problemele legate de România, Bulgaria și Strâmțori se vor dovedi deosebit de dificile în cursul convorbirilor lui V.M. Molotov cu Hitler și Ribbentrop, cu ocazia vizitei înaltului demnitar sovietic la Berlin (12-13 noiembrie 1940). Molotov a respins sugestiile interlocutorilor săi privind o colaborare directă împotriva Marii Britanii, nu s-a arătat interesat de o posibilă expansiune spre Indiile Britanice, a manifestat un anumit interes față de Iran și a insistat în mod deosebit asupra situației din Balcani și de la Marea Neagră. Sovieticii erau nemulțumiți de garanția teritorială oferită României de Germania și Italia după cesiunile teritoriale din vara anului 1940 și își declaraseră intenția de a oferi o garanție similară Bulgariei, ceea ce se lovea de obiecțiile germanilor (Constantiniu, pp. 147-154). Divergențele profunde germano-sovietice în privința Balcanilor și a Mării Negre au ieșit și mai mult în relief cu ocazia schimbului de note, în 25-26 noiembrie 1940 (Kissinger, 2001, pp. 319-320; Vlad, 2014, p.168).

În lupta diplomatică silențioasă și subterană dintre Germania și URSS pentru influență în Bulgaria, a câștigat Al Treilea Reich. Aderarea Bulgariei la Pactul Tripartit, oficializată la 1 martie 1941 (Ilčev, 2019, p 558), a generat proteste sovietice pe lângă Germania (Constantiniu, pp. 169-170).

Ofensiva diplomatică germană a început să vizeze, la începutul lui 1941, și Turcia, în perspectiva pregătirilor pentru războiul antisovietic. În condițiile înfrângerii diplomatice înregistrate în Bulgaria și ale amplificării dezacordurilor cu Germania, Uniunea Sovietică și-a revizuit atitudinea față de Turcia, astfel că, la 24 martie 1941, a fost semnată o declarație de neagresiune turco-sovietică (Ekrem, p. 119).

La eforturile germane vizând ralierea Turciei la Axă s-a alăturat și diplomația românească, însuși Ion Antonescu exprimând asemenea

sugestii, în cadrul discuțiilor cu diplomatul turc Suphi Tanriover, la 27 mai 1941; demersurile guvernului antonescian în acest sens vor continua și după declanșarea războiului anti-sovietic, la 22 iunie 1941 (AMAE, vol. 62, f. 69-77, 106-110; Ekrem, pp. 119-121).

Ca și în anii Primului Război Mondial, operațiunile militare navale din Marea Neagră nu au reprezentat decât un apendice al mult mai importantelor campanii terestre de pe Frontul de Est (King, 2015, p. 246). Izbucnirea războiului antisovietic, la 22 iunie 1941, a evidențiat poziția asimetrică a României și Bulgariei în cadrul sistemului Axei. Astfel, România a participat direct, cu efective totalizând 325.000 de combatanți, la *Operațiunea „Barbarossa”* (Duțu, 2008, p. 226), spre a redobândi teritoriile ocupate de sovietici în vara anului 1940, în timp ce Bulgaria, care își atinsese deja, după campania germană din Balcani (aprilie 1941), toate obiectivele teritoriale, nu a rupt relațiile diplomatice cu URSS, preluând și reprezentarea intereselor Germaniei și ale aliaților acesteia (inclusiv România) pe lângă sovietici (Mateeva, Tepavičarov, 1989, p. 268).

La finele anului 1941, atât România, cât și Bulgaria au intrat în stare de război cu alte state, în primul rând cu Marea Britanie și domeniile sale, dar și cu SUA (Calafeteanu, coord., 2003, pp. 333-334; Mateeva, Tepavičarov, pp. 102, 251). Guvernării și opinia publică din ambele state sud-est europene vedeau războiul cu puterile lumii anglo-saxone ca pe o situație mai mult formală. Astfel, în Bulgaria circula sintagma „*război simbolic*” (Ilčev, p. 560), iar mareșalul Ion Antonescu a declarat textual, în fața unui grup de gazetari români, în ianuarie 1942: „*Sunt aliatul Reich-ului contra Rusiei, sunt neutru între Anglia și Germania, sunt de partea americanilor contra japonezilor*” (Giurescu, coord., 2010, p. 454).

Un moment de apogeu pentru expansiunea militară germană la Marea Neagră a fost reprezentat de căderea portului Sevastopol, după un asediu îndelungat, în urma asaltului de la 4 iulie 1942, victorie care încheia cucerirea Peninsulei Crimeea. Începând din toamna lui 1941 și până la 4 iulie 1942, unități militare românești au colaborat efectiv cu cele germane la operațiunile din Crimeea (Duțu, 2008, pp. 252-258). De altfel, după căderea Odessei, la 16 octombrie 1941, marea majoritate a forțelor militare românești fuseseră retrase de pe front,

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Un moment de apogeu pentru expansiunea militară germană la Marea Neagră a fost reprezentat de căderea portului Sevastopol, după un asediu îndelungat, în urma asaltului de la 4 iulie 1942, victorie care încheia cucerirea Peninsulei Crimeea. Începând din toamna lui 1941 și până la 4 iulie 1942, unități militare românești au colaborat efectiv cu cele germane la operațiunile din Crimeea.

Neutralitatea bulgară în războiul germano-sovietic genera nemulțumiri atât la Berlin, cât și la Moscova. Printre motivele de fricțiuni în relațiile Bulgariei cu URSS, în primăvara și vara anului 1942, putem aminti cazul generalului Vladimir Zaimov (arestat, judecat, condamnat la moarte și executat pentru spionaj în favoarea Uniunii Sovietice), temerile ofițerilor bulgari de o invazie sovietică prin porturile Varna și Burgas, respectiv acțiunile subversive ale comuniștilor.

cu excepția Corpului de Munte și a două brigăzi, care luptau în Crimeea (Ib., p. 252). Participarea directă a României la războiul antisovietic a redevenit substanțială (Armatele 3 și 4) în campania din 1942, ca urmare a deciziei luate de către mareșalul Ion Antonescu, după discuțiile purtate cu Adolf Hitler la 11-12 februarie 1942 (Ib., p. 261 și urm.).

În pofida pierderii progresive a unor importante porturi nord-pontice, marina militară sovietică rămânea redutabilă la Marea Neagră, fiind aptă să lanseze operațiuni de interceptare în larg, pornind din bazele mai mici de la Poti și Batumi, de pe litoralul caucazian, mai ales cu sprijinul navelor britanice de patrulare (King, pp. 246-247).

În condițiile înaintării trupelor germane la nordul Mării Negre (și în alte părți din vestul URSS), atitudinea de neutralitate a Turciei era evaluată favorabil de Stalin și Molotov, în ciuda încheierii tratatului de prietenie germano-turc din 18 iunie 1941 și a amplificării relațiilor economice între Germania hitleristă și Republica Turcă (Biagini, pp. 127-128).

Neutralitatea bulgară în războiul germano-sovietic genera nemulțumiri atât la Berlin, cât și la Moscova. Printre motivele de fricțiuni în relațiile Bulgariei cu URSS, în primăvara și vara anului 1942, putem aminti cazul generalului Vladimir Zaimov (arestat, judecat, condamnat la moarte și executat pentru spionaj în favoarea Uniunii Sovietice), temerile ofițerilor bulgari de o invazie sovietică prin porturile Varna și Burgas, respectiv acțiunile subversive ale comuniștilor (Pavlowitch, 2002, pp. 302-303; Ilčev, pp. 568-570). La jumătatea lunii septembrie 1942, mai multe orașe bulgare au fost ținta unor bombardamente aeriene, atribuite aviației militare sovietice, iar clădirea consulatului sovietic de la Varna a fost bombardată de vasele de război germane din Marea Neagră, determinând încetarea activității acestuia (Miller, pp. 85-86; Ilčev, p. 569).

În relațiile directe româno-bulgare din anii 1941-1942, atmosfera generală era una de normalitate, cu unele accente de cordialitate, dar și cu o serie de aspecte negative, dintre care amintim, în primul rând, „sechelele” problemelor teritoriale, de ambele părți ale frontierei dobrogene, apoi situația etnicilor români din Timocul bulgar, respectiv

a etnicilor bulgari din România (inclusiv a celor din Basarabia), precum și suspiciunile românești privind relațiile ungaro-bulgare (Ungureanu, 2009, pp. 395-396).

EXPUNERE

Ca urmare a slăbirii progresive și vertiginoase a forțelor germane și pro-germane încercuite la Stalingrad, la finele lui 1942, sovieticii au putut să disponibilizeze succesiv noi efective din cadrul trupelor asediatoare, pe care le-au redirecționat spre teatrul de luptă nord-caucazian (Liddel Hart, f.a., vol. II, p. 116). Prelungirea rezistenței germane la Stalingrad a facilitat însă eforturile trupelor Axei aflate în zona nord-caucaziană de retragere spre Vest, prin Rostov pe Don, operațiune executată exact în zilele când ultimele bastioane germane din orașul de pe Volga erau anihilate de sovietici (Ib., p. 118). În primăvară, germanii au contraatacat, reușind, la 15 și 19 martie, să recucerească orașele Harkov și Belgorod, pierdute în prima jumătate a lunii februarie (Ib., p. 121).

În urma decimării efectivelor Armatei a 3-a și Armatei a 4-a române în bătăliile de la Cotul Donului și Stalingrad, participarea militară directă a României la războiul antisovietic a suferit o reducere drastică. Totalul pierderilor suferite de forțele românești pe Frontul de Est, în perioada 15 noiembrie 1942-15 martie 1943, s-a cifrat la 15.566 de morți, 67.183 de răniți și 98.692 de dispăruți (Scurtu, Buzatu, 1999, p. 408).

După dezastrul de la Cotul Donului și Stalingrad, aportul militar direct al României în războiul antisovietic s-a redus la opt divizii (patru divizii de vânători de munte, trei divizii de infanterie, respectiv o divizie de cavalerie), care au primit misiunea de a apăra un cap de pod din zona nord-caucaziană de la est de Peninsula Crimeea (Kuban – Peninsula Taman). În condițiile avansului trupelor sovietice în alte sectoare ale frontului și, mai ales, după căderea orașului Rostov pe Don, această misiune a devenit imposibilă, impunând retragerea în Peninsula Crimeea, în toamna anului 1943 (Dușu, 2008, p. 278)

Ca efect al înfrângerilor categorice înregistrate de forțele Axei Berlin-Roma, atât pe frontul de Est, cât și în Africa de Nord, la cumpăna anilor 1942-1943, percepția liderilor Coaliției Națiunilor Unite față de neutralitatea Turciei a suferit unele schimbări. Astfel, prim-ministrul

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

În urma decimării efectivelor Armatei a 3-a și Armatei a 4-a române în bătăliile de la Cotul Donului și Stalingrad, participarea militară directă a României la războiul antisovietic a suferit o reducere drastică. Totalul pierderilor suferite de forțele românești pe Frontul de Est, în perioada 15 noiembrie 1942-15 martie 1943, s-a cifrat la 15.566 de morți, 67.183 de răniți și 98.692 de dispăruți.

Marii Britanii, Winston Churchill, a început să-și pună problema deschiderii unui front în Balcani, printr-o debarcare anglo-americană, coroborată cu ieșirea Turciei din neutralitate și ralierea acesteia la cauza Națiunilor Unite (Ekrem, pp. 129-130). Ideea unei debarcări aliate în Balcani, cu sprijinul Turciei, avea să se dovedească, pe parcursul întregii perioade 1943-1944, o iluzie persistentă în mediile politice românești și bulgare. Evoluțiile istorice concrete aveau să înregistreze doar o confirmare tardivă și la scară mică a acestor așteptări, prin debarcarea unor trupe britanice în Grecia, în luna octombrie 1944, după ce Armata Roșie preluase controlul asupra României și Bulgariei.

Datorită statutului său de neutralitate, Turcia a devenit un teren propice pentru contactul și sondajele diplomatice, în special între sateliții Germaniei și anglo-americani. De altfel, printre contactele inițiate de Mihai Antonescu, șeful diplomației românești, la cumpăna anilor 1942 și 1943, se numără și convorbirile confidențiale cu ministrul Turciei la București, Suphi Tanriover (Giurescu, 1999, p. 188). Dincolo de o serie întreagă de deosebiri între ele, România, Bulgaria și Turcia se simțeau, toate trei, într-un fel sau altul, amenințate de ofensiva sovietică, punându-se problema câștigării bunăvoinței SUA și a Marii Britanii.

Încă din iarna 1942-1943, Mihai Antonescu concepuse un plan constând în colaborarea cu Italia și ceilalți aliați ai Germaniei, în vederea distanțării de Reich, a încheierii unei păci separate cu SUA și Marea Britanie și a apărării solidară contra bolșevismului (Calafeteanu, coord., p. 335). Întâmplător sau nu, la începutul lui 1943, regele Italiei, Victor Emanuel, făcea unele consemnări în jurnalul său despre necesitatea unor contacte cu Ungaria, România și Bulgaria (Dimitrov, 1976, p. 432).

Conform diplomatului român Alexandru G. Cretzianu (1895-1974), planurile suveranului bulgar Boris al III-lea erau convergente cu cele ale lui Mihai Antonescu, regele Bulgariei preconizând, după Stalingrad, formarea unui guvern de coaliție, sub conducerea lui Krăstio Pastuhov (1874-1949), lider social-democrat, în vederea ieșirii din război; în același scop, Boris al III-lea îi transmisese unele semnale socrului său, regele Italiei, prin intermediul fiicei acestuia din urmă, prințesa de Hessa, sondajele având rezultate pozitive (Cretzianu, 1998, p. 118). Și unele surse bulgare arată faptul că, la începutul anului 1943, regele

Bulgariei și principalii săi colaboratori erau convingși că Germania hitleristă se îndrepta spre înfrângere (Mănčev, vol. III, 2008, p. 343).

Începutul lui 1943 găsea și relațiile româno-bulgare într-o etapă de normalitate, cu elemente de amicitie și cordialitate. În acest sens, poate fi menționată atenția acordată, de către o serie de oficialități și de către principalele ziare centrale bulgare, sărbătoririi Unirii Principatelor, la 24 ianuarie 1943, însuși șeful Direcției Presei, avocatul și jurnalistul Nikolai P. Nikolaev, vorbind pe această temă la Radio Sofia (AMNR-DcaP, dosar 487/1943, f. 1-17).

La 1 aprilie 1943, a fost încheiat un acord bilateral menit să rezolve problemele ivite în aplicarea unor dispoziții ale Tratatului de la Craiova¹.

Astfel, după ce tergiversase plata sumei de un miliard de lei prevăzute în Acordul Financiar conex Tratatului de la Craiova, guvernul bulgar accepta acum să plătească 850 de milioane de lei, din care 380 de milioane imediat, iar restul în decurs de trei luni; concomitent, guvernul român renunța la pretențiile de 26 de milioane de lei, reprezentând contravaloarea operațiunii de transfer al emigranților bulgari nord-dobrogeni. În privința soldului recoltelor, s-a convenit ca guvernul bulgar să livreze 12.000 de tone de porumb și 2.244.000 de franci elvețieni pentru alte 6.000 de tone de porumb, 4.550.000 de franci și 5.000 de tone de floarea-soarelui, iar guvernul român renunța la recuperarea soldului recoltelor de bumbac.

În problema lichidării proprietăților imobiliare rurale, s-a convenit ca articolul V din Tratatul de la Craiova să nu fie aplicat funcționarilor publici care, la 14 septembrie 1940, mai dețineau proprietăți în Cadrilater, nici persoanelor juridice; în schimb, guvernul român plătea celui bulgar, pe loc, 20 de milioane de lei. Criteriul de bază pentru determinarea sferei de aplicabilitate a articolului V rămânea domiciliul, și nu etnia, fiind instituit un nou termen, de 18 luni, pentru lichidarea liberă. În fine, termenul pentru emigrarea facultativă era prelungit până la 1 noiembrie 1943, aceasta urmând să se facă în condiții de strictă egalitate, fără solduri, pe temeiul unor declarații individuale, depuse până la data de 11 iunie 1943 (Ib., p. 577). Pe această bază,

¹ Textul integral al acordului: Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României, fond *Bulgaria (1920-1944)*, vol. 86 – *relații cu România (1941-1943)*, f. 572-580.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

În problema lichidării proprietăților imobiliare rurale, s-a convenit ca articolul V din Tratatul de la Craiova să nu fie aplicat funcționarilor publici care, la 14 septembrie 1940, mai dețineau proprietăți în Cadrilater, nici persoanelor juridice; în schimb, guvernul român plătea celui bulgar, pe loc, 20 de milioane de lei. Criteriul de bază pentru determinarea sferei de aplicabilitate a articolului V rămânea domiciliul, și nu etnia, fiind instituit un nou termen, de 18 luni, pentru lichidarea liberă.

Un moment important pentru contactele româno-bulgare a fost reprezentat de vizita la București, din luna mai 1943, a diplomatului Svetoslav Pomenov, la acea dată ministrul Casei Regale a Bulgariei. În capitala română, demnitarul bulgar a avut întâlniri cu regele Mihai I, cu mareșalul Ion Antonescu și cu ministrul de externe, Mihai Antonescu. În discursul său, ocazionat de prezentarea unei decorații pentru regele Mihai I, S. Pomenov a insistat asupra necesității ca România și Bulgaria să-și unească eforturile în vederea apărării independenței lor politice.

autoritățile bulgare au încercat să lichideze problema românilor est-timoceni, prin aducerea în locul lor, în anumite localități, a unor etnici bulgari din Banat și din alte regiuni ale României (ANR, dosar nr. 1252, f. 259-262).

Un moment important pentru contactele româno-bulgare a fost reprezentat de vizita la București, din luna mai 1943, a diplomatului Svetoslav Pomenov, la acea dată ministrul Casei Regale a Bulgariei. În capitala română, demnitarul bulgar a avut întâlniri cu regele Mihai I, cu mareșalul Ion Antonescu și cu ministrul de externe, Mihai Antonescu (Dimitrov, p. 431). În discursul său, ocazionat de prezentarea unei decorații pentru regele Mihai I, S. Pomenov a insistat asupra necesității ca România și Bulgaria să-și unească eforturile în vederea apărării independenței lor politice. Textul cuvântării nu a fost dat publicității, pentru a nu-i alarma pe germani (Cretzianu, p. 118). Mihai Antonescu a folosit întrevederea cu Pomenov pentru a transmite la Sofia apelul la colaborare politico-diplomatică, în cadrul sistemului mai larg conceput de către ministrul român de externe.

Mesajul a ajuns la destinație, dar șeful guvernului bulgar, Bogdan Filov, a notat în jurnalul său: „*Eu, la căruța asta nu mă înham, românii cer să ne rupem de germani*” (apud Dimitrov, p. 431). În discuțiile cu regele Boris, șeful guvernului de la Sofia avea să se exprime parțial diferit: „*Eu, în căruța asta nu mă urc! Românii vor să ne discrediteze în fața germanilor, pentru a avea argumente ca să ridice din nou problema dobrogeană*” (Nedev, 1997, p. 525). Astfel, demersurile din luna mai 1943 au rămas fără rezultat.

O notă informativă a Direcției Generale a Poliției, din 20 iunie 1943, semnală, pe baza mai multor surse, considerate sigure, sosirea la București, în ziua precedentă, cu trenul, a ministrului bulgar Serafimov, însoțit de șase ziariști bulgari (AMNR.-D.c.a-P, fond M.St.M.- Secția 2 Informații, dosar nr. crt. 1275/1943, f. 34)2.

Vara anului 1943 a adus noi schimbări în desfășurarea războiului, marcând, practic, trecerea definitivă și ireversibilă a inițiativei strategice

² Nu am putut identifica niciun ministru bulgar cu numele Serafimov; a se vedea Tașev, T.V., *Ministrite na Bălgariia (1879-1999). Enĭklopidiĭen spravocĭnik*, Akademiĭno Izdatelstvo „Profesor Marin Drinov” i Izdatelstvo na Ministerăt na Otbranata „Sv. Gheorghii Pobedonoset”, Sofia, 1999, passim.

în mâinile Coaliției Națiunilor Unite. Ca repere evenimentiale pentru această evoluție, trebuie să cităm, în primul rând, confruntările militare de mare anvergură de la Kursk–Orël, precum și prăbușirea regimului fascist italian. În cazurile României și Bulgariei, se cuvine amintit faptul că starea de război cu SUA și Marea Britanie începe să-și piardă caracterul simbolic, ambele state sud-est europene fiind ținta unor bombardamente aeriene. În acest context, s-au intensificat preocupările pentru găsirea unor soluții diplomatice, de evitare a unui dezastru total. Mareșalul Ion Antonescu respingea în mod categoric solicitările din partea liderilor partidelor istorice privind retragerea imediată și unilaterală a trupelor de pe Frontul de Est: „*Ce rezultat s-ar obține? Comandanții trupelor noastre din Kuban ar fi împușcați de germani, după cum au fost împușcați generalii italieni care se retrăgeau din Sicilia. Țara ar fi ocupată de germani și i s-ar pune în cap un guvern legionar cu Horia Sima sau altul. Plus că ar da toată Transilvania pe mâna ungarilor*”; istoricul Dinu C. Giurescu aprecia scenariul evocat de Ion Antonescu drept foarte plauzibil (Giurescu, p. 191). În cazul Bulgariei, neașteptata moarte a regelui Boris, la 28 august 1943, a dat o grea lovitură tendințelor de autonomie a politicii externe în raport cu Germania.

Imediat după căderea lui Mussolini (25 iulie 1943), a fost transmisă la Sofia o ofertă românească de colaborare împotriva amenințării bolșevice, dar regele Boris a ezitat să ia o decizie, în timp ce Bogdan Filov a informat Legația Germaniei (apud Dimitrov, p. 431; Nedev, pp. 525-526). Totuși, ministrul român în Bulgaria, Ion Șerban Christu (1895-1953), îi declara, în septembrie, lui Al. Cretzianu, aflat în drum spre Ankara, că primise mesaje clare din interiorul Ministerului de Externe de la Sofia, în sensul unei concertări a acțiunilor pentru distanțarea de Germania (Cretzianu, p. 119).

Bulgarii inițiaseră, în iulie 1943, o serie de sondaje pe lângă SUA, prin intermediul elvețienilor, sperând la recunoașterea tuturor achizițiilor teritoriale, mai ales în Macedonia și Tracia. Americanii au răspuns că nicio garanție nu putea fi dată înainte de Conferința de Pace, exceptând posibila recunoaștere a drepturilor Bulgariei asupra Dobrogei de Sud, eventual cu condiția ca trupele bulgare să părăsească regiunea, până la verdictul Conferinței (Miller, pp. 113-114, 180-181; Jackowicz, 1982, pp. 31-43).

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Imediat după căderea lui Mussolini (25 iulie 1943), a fost transmisă la Sofia o ofertă românească de colaborare împotriva amenințării bolșevice, dar regele Boris a ezitat să ia o decizie, în timp ce Bogdan Filov a informat Legația Germaniei. Totuși, ministrul român în Bulgaria, Ion Șerban Christu (1895-1953), îi declara, în septembrie, lui Al. Cretzianu, aflat în drum spre Ankara, că primise mesaje clare din interiorul Ministerului de Externe de la Sofia, în sensul unei concertări a acțiunilor pentru distanțarea de Germania.

Într-o sinteză informativă de la finele lunii iulie 1943, era semnalată degradarea stării de spirit a populației bulgare, din cauza colectărilor și a rechizițiilor forțate de grâne, în beneficiul germanilor, ceea ce provocase nemulțumiri mari la adresa guvernului și chiar a regelui Boris, despre care se zvonea că ar intenționa să abdice; un alt fenomen negativ semnalat era creșterea numărului de dezertări, urmate de treceri în rândurile partizanilor, din partea militarilor bulgari dislocați pe teritorii ale fostului regat iugoslav.

Într-o sinteză informativă de la finele lunii iulie 1943, era semnalată degradarea stării de spirit a populației bulgare, din cauza colectărilor și a rechizițiilor forțate de grâne, în beneficiul germanilor, ceea ce provocase nemulțumiri mari la adresa guvernului și chiar a regelui Boris, despre care se zvonea că ar intenționa să abdice; un alt fenomen negativ semnalat era creșterea numărului de dezertări, urmate de treceri în rândurile partizanilor, din partea militarilor bulgari dislocați pe teritorii ale fostului regat iugoslav (AMNR-Dca-P, dosar nr. 485/1943, f. 95). Același document consemna efectuarea de transporturi masive de armament german către Bulgaria, pe cale danubiană, fapt reiterat într-o notă informativă din 25 august 1943 (Ib., f. 83-84, 94). O notă a SSI, din 14 august 1943, consemna și ea circulația intensă a unor zvonuri privind demiterea (sau demisia) lui Bogdan Filov de la conducerea guvernului și reinstalarea în această funcție a lui Georgi Kiosseivanov (predecesorul lui Bogdan Filov, până la 15 februarie 1940, și adept al unei deschideri față de Marile Democratii occidentale) (AMNR-D.c.a-P, dosar nr. 486/1943, f. 3). La finele lunii august 1943, autorii unei sinteze a SSI pe tema „*Presă bulgară și organizarea economiei naționale*”, observau, în contextul prezentării unor dezbateri pe tema oportunității industrializării Bulgariei, dispariția din paginile ziarelor bulgărești a oricăror referiri la „*Noua Ordine Europeană*” (Ib., dosar nr. 485/1943, f. 358-359).

Și în anul 1943, problematica etnicilor bulgari din România, respectiv români din Bulgaria, a continuat să se manifeste în cadrul relațiilor bilaterale. Astfel, într-o notă de serviciu întocmită după o vizită a comisiei mixte româno-bulgare pentru schimbul de populație în comunele Vinga, Denta, Brestea și Beșenova Veche, locuite de bulgarii bănățeni, de confesiune romano-catolică, avocatul At. Golii, membru al comisiei respective, atrăgea atenția asupra simpatiilor pentru Ungaria ale acestui grup etno-cultural (AMNR-D.c.a-P, dosar nr. 487/1943, f. 183-186).

Tot pe la jumătatea anului 1943, a fost semnalat cazul a 14 cetățeni bulgari de origine etnică română, din comunele Găureni și Gulianți (zona Plevna – Nicopole), care fuseseră arestați și maltratați de către poliștii bulgari, din ordinul autorităților locale, ca urmare a depunerii unor cereri de emigrare în România, în baza Anexei C a Tratatului

de la Craiova. În cele din urmă, la intervenția delegaților români în comisia mixtă pentru schimbul de populație, cei 14 au fost puși în libertate (Ib., f. 158-181).

Perioada celor 12 luni ulterioare morții regelui Boris al Bulgariei este una de creștere a nemulțumirii și îngrijorării în rândurile populației și ale cercurilor politice din România și Bulgaria, în privința sorții finale a acestor state, în condițiile declinului continuu al puterii germane.

După marile bătălii de blindate din vara anului 1943, încheiate cu o remiză favorabilă sovieticilor, inițiativa strategică a trecut definitiv în mâinile acestora din urmă, fiind recucerite marile orașe porturi Novorossirsk în septembrie 1943, iar apoi Nikolaev și Odessa în primăvara lui 1944 (King, p. 247). În cadrul operațiunii „*Uman-Botoșani*” din primăvara anului 1944, portul Herson a fost recucerit de sovietici, la 13 martie 1944, germanii rezistând la Nikolaev până la 28 martie. Alte trupe sovietice, sub comanda lui Ivan Koniev, trecuseră Bugul de Sud la 12 martie, ajungând, în numai câteva zile, pe cursul Nistrului, traversat la 18 martie (Liddel Hart, pp. 244-245). La 4 aprilie 1944, zonele din București aflate în proximitatea Gării de Nord au fost ținta unui devastator bombardament aerian anglo-american. În lunile următoare, rețeaua feroviară și instalațiile petroliere românești aveau să fie ținta a numeroase raiduri de bombardament anglo-americane (Giurescu, coord., 2010,, pp. 460-462).

Tăvălugul sovietic și-a continuat, până la jumătatea lunii aprilie, înaintarea amenințătoare pe și spre teritoriul național românesc. La finele lui martie, trupele sovietice au traversat Prutul superior, la 5 aprilie a fost ocupată localitatea Razdelnaia de lângă Tiraspol, iar la 10 aprilie a fost recucerit orașul-port Odessa, de unde majoritatea forțelor germane și române reușiseră să se retragă (Liddel Hart, p. 248). În aceste condiții, la 16 martie 1944, efectivele Armatei a III-a române au fost retrase la vest de Nistru, cu excepția unităților care continuau să reziste în Crimeea, iar Armata a IV-a a redevenit operativă; o lună mai târziu, frontul germano-sovietic, în sectorul românesc, a fost stabilizat pe linia Kutu-Paşcani-Nord Iași-Nord Chișinău-Dubăsar-linia Nistrului (Scurtu, Buzatu, p. 408).

După moartea regelui Boris, întrucât prințul moștenitor Simeon al II-lea avea doar șase ani, în Bulgaria a fost instituită o regență.

După marile bătălii de blindate din vara anului 1943, încheiate cu o remiză favorabilă sovieticilor, inițiativa strategică a trecut definitiv în mâinile acestora din urmă, fiind recucerite marile orașe porturi Novorossirsk în septembrie 1943, iar apoi Nikolaev și Odessa în primăvara lui 1944. În cadrul operațiunii „Uman-Botoșani” din primăvara anului 1944, portul Herson a fost recucerit de sovietici, la 13 martie 1944, germanii rezistând la Nikolaev până la 28 martie.

Bogdan Filov a părăsit conducerea guvernului, preluând funcția de regent, prim-ministru a devenit economistul Dobri Bojilov, iar conducerea diplomației bulgare a revenit lui Dimităr Șișmanov (Miller, p. 143). Circumstanțe decesului regelui Boris au alimentat și amplificat suspiciunile reciproce dintre Hitler și membrii familiei regale bulgare, astfel încât regina Giovanna di Savoia și copiii săi au părăsit țara în toamna anului 1943 (Gauthier, 2004, p. 262). La rândul său, Hitler a dispus întemnițarea prințesei Mafalda, sora reginei; prizoniera avea să-și piardă viața într-un lagăr nazist, ca urmare a unui bombardament aerian anglo-american (Miller, pp. 144-145).

Cu ocazia vizitei întreprinse în Germania, în perioada 15-21 octombrie 1943, cei trei regenți (fostul prim-ministru Bogdan Filov, generalul N. Mihov și prințul Kiril de Preslav) au avut surpriza de a constata că Hitler nu mai credea decât într-o apărare reușită, contând pe exacerbarea neînțelegerilor dintre sovietici și anglo-americani și neavând nicio intenție de a căuta un compromis cu SUA și Marea Britanie.

Guvernul lui Dobri Bojilov, aflat la conducerea Bulgariei până la finele lunii mai a anului 1944, încă mai spera într-o reconciliere între Puterile Axei și tandemul Washington-Londra, încercând, pe cale de consecință, să dea asigurări aliaților occidentali că el constituia un zid de apărare contra amenințării bolșevice; a fost încurajată dezvoltarea mișcării pro-britanice prin țară, în paralel cu reprimarea dură a rezistenței comuniste (de Launay, vol. II, 1988, p. 244). O notă a SSI, din 31 august 1943, privind situația din Bulgaria, se încheia cu următoarea apreciere: „După moartea regelui Boris, îngrijorările asupra viitorului s-au intensificat în toate cercurile” (AMNR D.c.a-P, dosar nr. 485/1943, f. 224).

Cu ocazia vizitei întreprinse în Germania, în perioada 15-21 octombrie 1943, cei trei regenți (fostul prim-ministru Bogdan Filov, generalul N. Mihov și prințul Kiril de Preslav) au avut surpriza de a constata că Hitler nu mai credea decât într-o apărare reușită, contând pe exacerbarea neînțelegerilor dintre sovietici și anglo-americani și neavând nicio intenție de a căuta un compromis cu SUA și Marea Britanie. Ca urmare a acestor constatări, guvernul Dobri Bojilov a autorizat o serie de sondaje prudente pe lângă anglo-americani, la Ankara, prin intermediul unor persoane particulare, apropiate defunctului rege Boris (de Launay, p. 245). Raidul aerian anglo-american din 14 noiembrie 1943, deși nu se soldase cu pagube importante, distrusese mitul „războiului simbolic”, iar două luni mai târziu, Sofia a fost ținta unui masiv bombardament aerian anglo-american, soldat cu numeroase victime (Miller, p. 167).

La 25 octombrie 1943, Hitler i-a solicitat lui Ion Antonescu o participare mai extinsă a României pe Frontul de Est, la eforturile de apărare a liniei Niprului: „Fiecare divizie pe care o poate pune acum România la dispoziție îmi dă posibilitatea de a elibera divizii germane pentru contraatac, ceea ce poate fi, eventual, de importanță hotărâtoare pentru restabilirea situației pe cursul inferior al Niprului” (apud Giurescu, p. 83). Trei săptămâni mai târziu, conducătorul statului român îi răspundea omologului său german. După ce trecea în revistă contribuția militară și pierderile înregistrate de România pe parcursul celor mai bine de doi ani de război, mareșalul Ion Antonescu solicita „un minimum de arme și un minimum de dotare”, arătând că, „în afară de unele materiale ce au fost trimise direct unităților din Crimeea și Cuban, tot restul trimis armatei noastre este total insuficient și fără nicio valoare [...]. A angaja acum noi unități românești înseamnă mai curând să îngroșăm inutil valoarea pierderilor decât să contribuim efectiv la ameliorarea situației frontului”, pentru ca, în final, să solicite retragerea diviziilor românești din Crimeea, „spre a nu le pierde anticipat” și pentru a fi utilizate la apărarea liniei Nistrului (Ib., p. 84).

În noiembrie 1943, guvernul de la Sofia a inițiat, în mod oficial, dar confidențial, unele sondaje pe lângă guvernul turc, privind o eventuală colaborare în fața ofensivei sovietice. Guvernanții de la Ankara erau deja ținta unor acuzații ale propagandei sovietice, pentru menținerea relațiilor cu Germania, și nu doreau să-și pericliteze situația, astfel încât au respins avansurile diplomatice venite de la Sofia (Miller, p. 159).

În perioada noiembrie 1943-februarie 1944, relațiile Turciei cu SUA și Marea Britanie, pentru a nu mai vorbi de Uniunea Sovietică, au cunoscut momente dificile, întrucât, la presiunile anglo-americane, Turcia invoca nevoia de armament și muniții și formula o serie de condiții și solicitări practic imposibil de îndeplinit de către Aliați în conjunctura momentului. Totuși, începând din primăvara lui 1944, după ce posibilitățile de ajutor anglo-american crescuseră, Turcia avea să se distanțeze tot mai clar de Germania (Biagini, pp. 131-132).

La începutul lunii noiembrie 1943, în paralel cu recucerirea Kievului, și profitând de o breșă creată în zona orașului Melitopol, trupele sovietice au traversat stepa Nogai, pătrunzând în zona Niprului Inferior și reușind, astfel, să izoleze forțele germane și române aflate

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

În perioada noiembrie 1943-februarie 1944, relațiile Turciei cu SUA și Marea Britanie, pentru a nu mai vorbi de Uniunea Sovietică, au cunoscut momente dificile, întrucât, la presiunile anglo-americane, Turcia invoca nevoia de armament și muniții și formula o serie de condiții și solicitări practic imposibil de îndeplinit de către Aliați în conjunctura momentului. Totuși, începând din primăvara lui 1944, după ce posibilitățile de ajutor anglo-american crescuseră, Turcia avea să se distanțeze tot mai clar de Germania.

În paralel cu luptele din Peninsula

Crimeea, marina militară română, în colaborare cu cea germană, a reușit, în condiții foarte grele, să evacueze de aici peste 120.000 de persoane (dintre care 36.557 de români, 58.486 de germani și, în număr mai mic, slovaci, voluntari ruși și ucraineni, civili etc.), pe calea aerului fiind evacuați încă 21.457 de militari, în timp ce câteva mii de militari și civili și-au pierdut viața în cursul operațiunilor de evacuare, din cauza atacurilor aero-navale sovietice.

în peninsula Crimeea (Liddel Hart, pp. 38-139). Efectivele militare românești blocate aici totalizau 66.102 militari, inclusiv 2.427 de ofițeri și 2.416 subofițeri, reprezentând șapte divizii (Giurescu, p. 104).

La 27 martie 1944, Ion Antonescu reitiera către Hitler solicitarea privind retragerea acestor trupe: „Este ultimul moment favorabil pentru a proceda la evacuarea Crimeei, indiferent de intențiile ofensive ale inamicului”. Solicitarea lui Antonescu s-a lovit de refuzul stereotip din partea lui Hitler, care nu era dispus sub nicio formă să accepte pierderea Crimeei (Ib.). Forțele sovietice vor iniția atacul final decisiv asupra Peninsulei Crimeea la 8 aprilie 1944, iar la 13 mai 1944, luptele din Peninsulă se încheiau cu predarea a 30.000 de militari germani (Liddel Hart, pp. 248-249). Potrivit unor estimări citate de către istoricul Dinu C. Giurescu, ofensiva sovietică din Crimeea (8 aprilie-13 mai 1944) provocase trupelor românești pierderi cifrate între 23.854 și 30.897 (Giurescu, p. 104).

În paralel cu luptele din Peninsulă, marina militară română, în colaborare cu cea germană, a reușit, în condiții foarte grele, să evacueze de aici peste 120.000 de persoane (dintre care 36.557 de români, 58.486 de germani și, în număr mai mic, slovaci, voluntari ruși și ucraineni, civili etc.), pe calea aerului fiind evacuați încă 21.457 de militari, în timp ce câteva mii de militari și civili și-au pierdut viața în cursul operațiunilor de evacuare, din cauza atacurilor aero-navale sovietice (Giurescu, coord., p. 461).

Apropierea frontului sovieto-german de Peninsula Crimeea și reintrarea Armatei Roșii în această importantă zonă strategică nord-pontică nu au rămas fără ecou în Bulgaria. O notă informativă românească de la Varna, datată 11 octombrie 1943, consemna impresia profundă produsă asupra populației locale de știrea scufundării vasului bulgăresc Varna, în zona Peninsulei Crimeea, toți cei 32 de membri ai echipajului, originari chiar din zona respectivă, pierzându-și viața (AMNR-D.c.a-P, dosar nr. 485/1943, f. 269). Câteva luni mai târziu, după ce trupele germane și române au părăsit definitiv teritoriul Peninsulei Crimeea, etnicii bulgari de aici (aproximativ 14.000) aveau să fie deportați în Asia Centrală (Ilčev, p. 590).

Ameliorarea relațiilor Turciei cu Aliații și distanțarea de Germania, în primăvara anului 1944, au alimentat speculațiile privind o iminentă

intrare în război contra Germaniei, ceea ce a amplificat îngrijorările conducerii de la Sofia. Au fost ordonate măsuri și mai dure împotriva grupurilor de partizani, dar loialitatea armatei era într-o scădere vertiginoasă. Astfel, la 17 mai 1944, o companie din cadrul Corpului de Ocupație din Serbia a trecut *in corpore* în rândurile mișcării de rezistență (de Launay, p. 246).

Pe măsură ce trupele Armatei Roșii se apropiau de zona balcanică, în mediile diplomatice și militare românești era surprinsă importanța crescândă acordată Bulgariei de Uniunea Sovietică. Au fost aduse în discuție zvonuri din presa elvețiană privind numirea ca ministru sovietic la Sofia a faimosului *aparatic* Vladimir Dekanozov (AMNR-D.c.a-P, dosar nr. 485/1943, f. 378-3793). La 29 octombrie 1943, Ministerul Afacerilor Străine transmitea în mod confidențial generalului Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major, o informare privind vizita recentă întreprinsă în Germania de către prințul Kiril (fratele defunctului rege Boris) și de către Bogdan Filov. Conform autorilor adresei, demnitarilor germani și-ar fi manifestat îngrijorarea față de specularea de către sovietici a lozincilor pan-slaviste, mai ales după nuanțarea poziției lui Stalin față de Biserica Ortodoxă și alegerea Patriarhului Rusiei (Ib., f. 375). Într-o notă informativă din 2 decembrie 1943, transmisă de la Divizia 9 Infanterie, erau reproduse și comentate succint câteva fragmente din discursul ținut în *Săbranie*, la 2 decembrie 1943, de către ministrul de externe al Bulgariei, și anume: afirmația că relațiile bulgaro-sovietice nu aveau să se modifice (interpretată ca o aluzie la existența unui pact bilateral secret), respectiv sublinierea legăturilor și afinităților cu Ungaria, în contrast cu termenii mai rezervați folosiți la adresa României și a Italiei (Ib., f. 416).

În paralel, tonul Kremlinului față de Bulgaria se înăsprea, iar reproșurile și exigențele se amplificau. La 22 ianuarie și 17 aprilie 1944, guvernul sovietic a protestat față de punerea la dispoziția trupelor germane a teritoriului bulgar și a căilor de comunicație. La 26 aprilie, Uniunea Sovietică a solicitat nu doar redeschiderea consulatului de la Varna, ci și deschiderea a încă două noi consulate, în orașele Ruse și Burgas. La această solicitare repetată insistent de sovietici,

³ Notă a SSI din 12 octombrie 1943.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

La 29 octombrie 1943, Ministerul Afacerilor Străine transmitea în mod confidențial generalului Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major, o informare privind vizita recentă întreprinsă în Germania de către prințul Kiril (fratele defunctului rege Boris) și de către Bogdan Filov. Conform autorilor adresei, demnitarilor germani și-ar fi manifestat îngrijorarea față de specularea de către sovietici a lozincilor pan-slaviste, mai ales după nuanțarea poziției lui Stalin față de Biserica Ortodoxă și alegerea Patriarhului Rusiei.

În relațiile româno-bulgare din această perioadă (august 1943-august 1944), se evidențiază tendința României de a atrage Bulgaria într-o combinație anticomunistă. Astfel, în august 1943, Ion Antonescu îi transmisese lui Bogdan Filov propunerea ca România și Bulgaria să colaboreze pentru apărarea Balcanilor, fără a-și modifica relațiile cu Germania.

guvernul Bojilov a răspuns cu aprecieri evazive despre relații bilaterale de neutralitate și corectitudine, ca și despre amânarea restabilirii relațiilor consulare până la normalizarea relațiilor comerciale bilaterale (Mateeva, Tepavičarov, p. 269).

În relațiile româno-bulgare din această perioadă (august 1943-august 1944), se evidențiază tendința României de a atrage Bulgaria într-o combinație anticomunistă. Astfel, în august 1943, Ion Antonescu îi transmisese lui Bogdan Filov propunerea ca România și Bulgaria să colaboreze pentru apărarea Balcanilor, fără a-și modifica relațiile cu Germania. Filov a dezvăluit aceste planuri diplomatului german Adolf-Heinz Beckerle, care a apreciat că discuțiile ar putea fi utile, dar că von Ribbentrop nu ar fi foarte încântat de plan (Miller, pp. 116-117; de Launay, p. 245). „*Ce putem face? Nimic!*”, îi declara, în ianuarie 1944, premierul D. Bojilov diplomatului român I. Christu; guvernul bulgar continua pe calea sa, nepunându-și în mod serios problema nici să iasă din războiul contra SUA și a Marii Britanii, nici să rupă relațiile cu URSS (Calafeteanu, 2011, p. 216).

Atitudinea guvernărilor de la Sofia față de propunerile românești confirmă pe deplin aserțiunea lui Lee Marshal Miller despre diferența dintre regele Boris al III-lea și succesorii săi: „*Boris fusese oportunist și flexibil, în special în privința relațiilor cu Germania, dar succesorii săi erau germanofili dogmatici și prea puțin imaginativi*” (Miller, p. 174).

Un alt fapt demn de consemnat, în același context, este persistența suspiciunilor și a temerilor românești față de Bulgaria, în privința Dobrogei Vechi. Într-o notă informativă a S.S.I. din data de 29 noiembrie 1943, era consemnat: „*De la o vreme, se publică, în presa bulgară, pe larg și aproape zilnic, articole cu privire la Dobrogea. Ele au fost inspirate, în majoritatea lor, în urma declarațiilor de la București, care, probabil, au fost greșit interpretate de ziariștii bulgari care au vizitat România*” (AMNR-D.c.a.-P., dosar nr. 485/1943, f. 467). Într-o altă notă informativă, datată 1 decembrie 1943, construcția unei noi centrale electrice la Varna era considerată ca o etapă în planul autorităților bulgare de electrificare a satelor, adoptat după redobândirea Dobrogei de Sud (Ib., f. 24). La 30 decembrie 1943, șeful Biroului Legăturii Externe din cadrul Marelui Stat Major, maiorul V. Plesnilă, transmitea Biroului 2 din cadrul Secției a II-a a M.St.M. informația că atașatului

militar al Bulgariei la București, maiorul Čavdarov (Ceavdarov), îi fusese comunicată, în două rânduri, nemulțumirea autorităților românești față de imaginile propagandistice bulgare vizând Dobrogea românească, inserate pe ambalajele chibriturilor; maiorul Čavdarov promisese că avea să intervină la Sofia, pentru a fi retrase de pe piață articolele respective (AMNR- D.c.a.-P., dosar nr. 1275/1943, f. 217).

Alte motive de îngrijorare la București erau generate de relațiile bune ale Bulgariei cu Ungaria, considerate un simptom al persistenței aspirațiilor bulgare asupra Dobrogei de Nord (Ib.; dosar nr. 535/1944, f. 18-19). O sinteză a S.S.I., datată 21 decembrie 1943, menționa abundența de materiale elogioase la adresa Ungariei, a amiralului Horthy și a revizionismului maghiar, în presa bulgară (Ib., dosar nr. 485/1943, f. 430). În cuprinsul unei alte sinteze românești, din luna iunie 1944, erau consemnate mai multe coordonate ale relațiilor amicale ungaro-bulgare: ostilitatea comună față de Serbia, manifestările de prietenie ocazionate de încheierea unor acorduri comerciale și culturale, în anul 1943, dar și similitudinea de interese în privința României, fiind vizate Transilvania de Sud și Dobrogea de Nord (AMNR-D.c.a.-P., dosar nr. 535/1944, f. 17).

În privința României, la începutul lunii septembrie 1943, o notă a S.S.I. consemna, din „*sursă serioasă*”, faptul că principalele ziare centrale bulgare publicaseră, sub titlul „*Întărirea relațiilor de prietenie între Bulgaria și România*”, un text de aproximativ 10 rânduri, axat pe latura cultural-științifică și artistică (Ib., dosar nr. 485/1943, f. 479). Totuși, alte documente militare românești surprind o stare de spirit mai puțin favorabilă românilor în Bulgaria. Conform unei note a S.S.I. din 27 noiembrie 1943, românilor timoceni nu li se permitea efectuarea stagiului militar în apropierea localităților de baștină, aceștia fiind trimiși în unități de frontieră și în Macedonia. Era cazul Regimentului 51 Infanterie, cantonat la Skopje, unitate militară alcătuită în mare parte din etnici români (Ib., f. 473).

La 26 ianuarie 1944, a fost desemnat oficial un nou ministru al Bulgariei la București, în persoana lui Ivan V. Popov, nimeni altul decât fostul șef al diplomației bulgare din perioada 15 februarie 1940 – 11 aprilie 1942 (Mateeva, Tepavičarov, p. 237). Interesele României în capitala bulgară au continuat să fie reprezentate, până în toamna

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

O sinteză a S.S.I., datată 21 decembrie 1943, menționa abundența de materiale elogioase la adresa Ungariei, a amiralului Horthy și a revizionismului maghiar, în presa bulgară. În cuprinsul unei alte sinteze românești, din luna iunie 1944, erau consemnate mai multe coordonate ale relațiilor amicale ungaro-bulgare: ostilitatea comună față de Serbia, manifestările de prietenie ocazionate de încheierea unor acorduri comerciale și culturale, în anul 1943, dar și similitudinea de interese în privința României, fiind vizate Transilvania de Sud și Dobrogea de Nord.

Confrunțați cu tăvălugul sovietic, românii au încetat să-și mai pună problema redobândirii Cadrilaterului, total absentă de pe agenda tratatelor duse cu reprezentanții Coaliției Națiunilor Unite la Ankara, Cairo, Stockholm etc. Totuși, atât Barbu Știrbey, la Cairo, în primăvară, în cursul tratatelor cu Aliații, cât și I. Antonescu, la ultima sa întâlnire cu Hitler (5-6 august 1944), au ridicat problema protejării României în fața potențialei amenințări ungaro-bulgare.

anului 1945, de către Ion Șerban Christu (Ib., p. 238). La Galați, funcționa un consulat bulgar, la conducerea căruia se afla diplomatul Ivan Stančov (Stanciov). O notă a S.S.I. din 30 martie 1944 semnala vizita întreprinsă în urmă cu zece zile de către Stančov la sediul consulatului german din Galați, unde avusese o întrevedere de o oră și jumătate cu omologul său, Alfred Lörner. Conform notei S.S.I., consulul bulgar căutase a se informa asupra situației concrete de pe Frontul de Est, sub pretextul preocupării față de situația etnicilor bulgari din Basarabia de Sud (AMNR-D.c.a -P, dosar nr. 1275/1943, f. 286).

Confrunțați cu tăvălugul sovietic, românii au încetat să-și mai pună problema redobândirii Cadrilaterului, total absentă de pe agenda tratatelor duse cu reprezentanții Coaliției Națiunilor Unite la Ankara, Cairo, Stockholm etc. Totuși, atât Barbu Știrbey, la Cairo, în primăvară, în cursul tratatelor cu Aliații, cât și I. Antonescu, la ultima sa întâlnire cu Hitler (5-6 august 1944), au ridicat problema protejării României în fața potențialei amenințări ungaro-bulgare (Ungureanu, 2009, p. 397).

Începutul lunii iunie 1944 a consemnat, pe lângă intrarea trupelor anglo-americane în Roma și deschiderea celui de-al doilea front în Normandia, și o serie de evenimente politico-diplomatice în privința Bulgariei și a României. Astfel, la Sofia s-a format un nou guvern, sub conducerea diplomatului Ivan Bagrianov, cu fostul ministru al Bulgariei la Berlin, Pârvan Draganov, la Externe (Miller, p. 174). Totodată, negocierile între România și Coaliția Națiunilor Unite au intrat în impas atât la Stockholm, cât și la Cairo, ca urmare a obiecțiilor mareșalului Ion Antonescu la condițiile de armistițiu anunțate de sovietici, respectiv a refuzului colectiv americano-britanico-sovietic de a continua discuțiile cu emisarii Opoziției (Calafeteanu, coord., p. 339).

Guvernul Bagrianov a inițiat, pe parcursul lunilor iunie și iulie, numai puțin de 867 de operațiuni împotriva mișcării de rezistență armată, fiind uciși, după unele aprecieri, peste 9.000 de partizani și circa 20.000 de civili; totuși, popularitatea mișcării de rezistență era în creștere, inclusiv la nivelul armatei și al poliției (de Launay, p. 246).

Pe plan diplomatic, SUA și Marea Britanie condiționau în mod categoric semnarea armistițiului cu Bulgaria de retragerea administrației și a trupelor bulgare de pe teritoriile grecești și iugoslave ocupate după 6 aprilie 1941 și de restabilirea frontierelor existente la data amintită,

între Bulgaria, Grecia și Iugoslavia (Račev, 1998, pp. 257-258, 266). Refuzul URSS de a participa la lucrările Comisiei Consultative Europene, cu sediul la Londra, în problemele privind Bulgaria, argumentat cu faptul că aceasta din urmă nu se afla în stare de război cu Uniunea Sovietică, era privit cu suspiciune de anglo-americani, fiind considerat o stratagemă menită să împiedice redobândirea Traciei apusene de către Grecia și să aducă, astfel, Armata Roșie la Marea Egee, prin intermediul unei Bulgarii satelizate (Ib., pp. 258-259).

Într-o anexă la o sinteză informativă din iunie 1944, după ce erau trecute în revistă exigențele sovietice față de Bulgaria, se aprecia că: „nu pare exclusă chiar o ruptură, din inițiativa sovietică a raporturilor diplomatice”, întrucât, „cu toată presiunea sovietică, guvernul bulgar pare să nu cedeze nimic din poziția de aliat sincer al Germaniei...”. (AMNR-D.c.a.-P, dosar nr. 535/1944, f. 79). Totuși, în cuprinsul sintezei menționate, era consemnată trimiterea de atașați militari la Moscova și Sofia, ca un semn al consolidării relațiilor diplomatice bilaterale, și era enunțată o predicție sumbră, dar interesantă, privind viitorul relațiilor româno-bulgare, în contextul avansului forțelor sovietice: „Nu este exclus ca, în cazul când trupele sovietice, în ofensiva lor, vor ajunge în apropierea graniței bulgare sau vor încerca o debarcare pe litoralul bulgar al Mării Negre, să se producă, în Bulgaria, o schimbare totală de regim în favoarea Sovietelor. În această ipoteză, s-ar putea conta și pe o participare a armatei bulgare, alături de cea rusească (sovietică, n.a.), la un atac din sud în contra României (în Dobrogea)” (Ib., f. 17-18). În iulie 1944, în discuțiile cu Ion Christu, I. Bagrianov și P. Draganov își exprimau convingerea că Bulgaria va putea păstra pe mai departe relațiile bune cu URSS, dar și speranța că înaintarea Armatei Roșii avea să fie oprită (de alții, n.a.) (Calafeteanu, p. 216).

La 2 august 1944, Adunarea Națională a Republicii Turcia a adoptat prin vot decizia de rupere a relațiilor diplomatice cu Germania (la 23 februarie 1945 avea să fie emisă și o declarație oficială de război) (Biagini, pp. 133-134). În acel moment, mareșalul Ion Antonescu încă mai credea într-o iminentă intrare a statului turc în război, de partea Marii Britanii, respectiv, într-o iminentă debarcare anglo-americană în Balcani. În aceeași manieră interpreta și Mihai Antonescu gestul Turciei de la 2 august 1944. (Giurescu, pp. 196-197).

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

La 2 august 1944, Adunarea Națională a Republicii Turcia a adoptat prin vot decizia de rupere a relațiilor diplomatice cu Germania (la 23 februarie 1945 avea să fie emisă și o declarație oficială de război). În acel moment, mareșalul Ion Antonescu încă mai credea într-o iminentă intrare a statului turc în război, de partea Marii Britanii, respectiv, într-o iminentă debarcare anglo-americană în Balcani. În aceeași manieră interpreta și Mihai Antonescu gestul Turciei de la 2 august 1944.

Caracterul unilateral al actului de la 23 august 1944 (inexistența unui act oficial bilateral scris privind armistițiul) a creat o situație foarte confuză pe frontul din Moldova, unde un mare număr de militari români (între 130.000 și 180.000) au fost făcuți prizonieri de către sovietici, în perioada 24 august-5 septembrie 1944.

Totodată, Mihai Antonescu a adresat Alianților occidentali, prin intermediul profesorului Constantin C. Giurescu și al colonelului Traian Teodorescu, atașatul militar român în Turcia, care au luat legătura cu consulul american la Istanbul, Burton Y. Berry, un mesaj confidențial, privind disponibilitatea României de a face largi concesiuni anglo-americanilor în domenii precum petrolul, minereurile sau cherestea, în schimbul preluării de către SUA și Marea Britanie a despăgubirilor de război solicitate statului român de către sovietici, respectiv disponibilitatea de a opune rezistență armată trupelor germane aflate în țară, cu condiția primirii unui ajutor anglo-american constând în avioane, trupe aeropurtate și forțe navale, prin Marea Neagră (Ib., p. 197).

Mult așteptata debarcare anglo-americană în Balcani nu s-a produs, iar în zorii zilei de 20 august 1944, armata sovietică a declanșat operațiunea „Iași-Chișinău” pe frontul din Moldova, dispunând nu numai de o clară superioritate numerică, dar și de o zdrobitoare superioritate în tancuri, aviație, artilerie grea etc. (Duțu, p. 292). În aceste condiții, s-au precipitat eforturile românești în sensul reluării contactelor cu Alianții, respectiv al desprinderii de Germania. M. Antonescu lua în calcul posibilitatea plecării la Ankara, în vederea semnării armistițiului, scop în care, chiar în dimineața de 23 august 1944, a avut o discuție cu Suphi Tanriover (Giurescu, p. 198).

Întrucât Ion Antonescu, deși convins de necesitatea ieșirii din alianța cu Germania, continua să tergiverseze și să condiționeze acest act, după o serie lungă de preparative, la 23 august 1944, regele Mihai I, exercitându-și prerogativa de cap al puterii armate, a ordonat demiterea și arestarea mareșalului și a principalilor săi colaboratori, anunțând, printr-o proclamație radiodifuzată, încetarea ostilităților cu statele Coaliției Națiunilor Unite. Caracterul unilateral al actului de la 23 august 1944 (inexistența unui act oficial bilateral scris privind armistițiul) a creat o situație foarte confuză pe frontul din Moldova, unde un mare număr de militari români (între 130.000 și 180.000) au fost făcuți prizonieri de către sovietici, în perioada 24 august-5 septembrie 1944 (Giurescu, coord., pp. 462-463).

În condițiile în care trupele sovietice continuau să atace unitățile militare românești din Deltă, iar actele de agresivitate din partea

germanilor se înmulțeau, conștient de superioritatea tehnică a acestora din urmă, în sectorul litoral, generalul Costin Ionașcu, comandantul Diviziei 9 Infanterie, și contraamiralul Horia Măcelariu au cerut și, totodată, permis forțelor terestre și navale germane din zona Constanței să se retragă în mod pașnic; ele s-au îndreptat pe șosea, respectiv pe mare, spre Bulgaria (Duțu, pp. 307-308). În perioada 24-29 august 1944, forțele militare românești în Dobrogea au dezarmat peste 10.500 de militari germani (inclusiv un general și 400 de ofițeri), au preluat și menținut controlul ferm asupra litoralului și a traseului Dunării maritime, au păstrat intacte instalațiile portuare maritime și fluviale, precum și căile de comunicație, inclusiv Podul Fetești-Cernavodă (Ib., pp. 313-314). Totuși, până la 5 septembrie 1944, marina militară a României avea să fie practic capturată de către forțele sovietice (Ib., p. 314).

Printre consecințele cele mai importante ale actului de la 23 august 1944 s-a numărat și dezagregarea dispozitivului german din sud-estul Europei. Wehrmacht-ul a fost obligat să evacueze, în circa nouă săptămâni, teritoriile Bulgariei, Greciei (inclusiv Creta și insulele egeene), unele zone din Albania și jumătatea de est a Iugoslaviei (Giurescu, p. 258).

Luna august 1944 a însemnat și precipitarea eforturilor Bulgariei în vederea ieșirii din alianța cu Germania. La 14 august, Stoičo Moșanov a fost trimis în misiune la Istanbul, împreună cu industriașul Gheorghii Kiselov, spre a lua contact cu reprezentanții SUA și ai Marii Britanii, în vederea încheierii unui armistițiu care să prevină ocupația sovietică (Račev, p. 260 și următoarele). În chiar ziua de 23 august 1944, cei doi emisari bulgari s-au întâlnit cu miniștrii plenipotențari ai SUA și Marii Britanii în Turcia, încercând să obțină garanții pentru o prezență militară anglo-americană pe teritoriul țării lor (Ib., p. 269).

Evenimentele din România au convins rapid guvernul bulgar să intensifice demersurile pe lângă SUA și Marea Britanie, date fiind temerile, care aveau să se dovedească justificate, privind atitudinea Uniunii Sovietice (Liddel Hart, p. 261). În intervalul 24-31 august 1944, guvernul Bagrianov-Drăganov a adresat în mod repetat Germaniei solicitarea de a-și retrage trupele de pe teritoriul Bulgariei, evocând inclusiv posibilitatea deschiderii focului asupra acestora (Miller,

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

În perioada 24-29 august 1944, forțele militare românești în Dobrogea au dezarmat peste 10.500 de militari germani (inclusiv un general și 400 de ofițeri), au preluat și menținut controlul ferm asupra litoralului și a traseului Dunării maritime, au păstrat intacte instalațiile portuare maritime și fluviale, precum și căile de comunicație, inclusiv Podul Fetești-Cernavodă. Totuși, până la 5 septembrie 1944, marina militară a României avea să fie practic capturată de către forțele sovietice.

Acțiunile precipitate ale guvernului Bagrianov nu au avut niciun efect practic, fiind ignorate atât de Germania, care nu și-a retras trupele din Bulgaria, dar nici nu a inițiat acte de ostilitate, cât și de URSS, care acuza autoritățile bulgare de duplicitate și refuza să-și delege negociatori la Cairo, unde Moșanov a constatat rapid că anglo-americanii nu erau deloc dispuși să intre în dezacord cu sovieticii, pe tema Bulgariei.

p. 204). În paralel, la 26 august, a fost anunțată retragerea Corpului de Ocupație din Serbia (nu însă și din Macedonia), iar la 30 august, Moșanov era trimis din nou în misiune, de data aceasta la Cairo, unde a ajuns la 1 septembrie (de Launay, pp. 246-247). Conform unor surse istorice bulgare, efectivele trupelor germane aflate pe teritoriul acestei țări, la finele lui august 1944, se cifrau la 22.000, cantonați în 220 de stabilimente, la care se adăugau încă aproape 30.000, retrași în mod precipitat din Dobrogea și din alte zone ale României (Ilčev, p. 594).

Acțiunile precipitate ale guvernului Bagrianov nu au avut niciun efect practic, fiind ignorate atât de Germania, care nu și-a retras trupele din Bulgaria, dar nici nu a inițiat acte de ostilitate, cât și de URSS, care acuza autoritățile bulgare de duplicitate și refuza să-și delege negociatori la Cairo, unde Moșanov a constatat rapid că anglo-americanii nu erau deloc dispuși să intre în dezacord cu sovieticii, pe tema Bulgariei (Račev, pp. 276-282).

În aceste condiții, la începutul lui septembrie, a fost investit un alt guvern bulgar, sub conducerea lui Konstantin Muraviev. Noul Consiliu de Miniștri era format, în general, din personalități legate de mediile de afaceri britanice, franceze și belgiene (de Launay, p. 247), însă postul-cheie de ministru de război a revenit lui Ivan Marinov, aflat în legături secrete, dar solide, cu Frontul Patriei, o coaliție de stânga creată la inițiativa Partidului Comunist Bulgar (BKP), în urmă cu doi ani (Tașev, pp. 278-279).

Marinov a sabotat manevrele diplomatice ale lui Muraviev, inclusiv prin tergiversarea declarației de război adresate Germaniei, astfel încât Bulgaria să nu devină *in extremis* aliată a SUA și Marii Britanii, ceea ce nu ar fi convenit Uniunii Sovietice și nici BKP (Gauthier, p. 263). Pretextul invocat a fost unul abil: evitarea capturării sau distrugerii de către forțele germane, mult mai bine echipate, a trupelor bulgare care se retrăgeau din Macedonia (Miller, p. 210). Declarația de război a Bulgariei către Germania a fost emisă la 6 septembrie 1944, însă prevedea un termen de 48 de ore până la intrarea efectivă în vigoare (Ilčev, p. 595). În ziua precedentă, Uniunea Sovietică declarase însă război Bulgariei (Mateeva, Tepavičarov, p. 270). Oficial, la 8 septembrie 1944, Bulgaria se afla, deci, în război atât cu Germania, cât și cu SUA, Marea Britanie și Uniunea Sovietică, situație relativ asemănătoare

cu cea a trupelor românești de pe frontul din Moldova imediat după actul de la 23 august 1944.

În condițiile intrării și înaintării trupelor sovietice pe teritoriul Bulgariei, mai multe regimente din Varna și Burgas s-au revoltat împotriva guvernului Muraviev, procedând inclusiv la arestarea ofițerilor pro-guvernamentali (Miller, p. 215). În zorii zilei de 9 septembrie, cu concursul lui Ivan Marinov, prim-ministrul K. Muraviev și colaboratorii săi apropiați au fost arestați, la Radio Sofia fiind anunțată crearea unui guvern al Frontului Patriei, sub conducerea colonelului Kimon Gheorghiev, cu participarea substanțială a BKP (Ib., p. 216).

Ca și actul României de la 23 august 1944, momentul 9 septembrie 1944 din Bulgaria a precedat încheierea oficială a armistițiului cu Națiunile Unite. În ambele state, desprinderea precipitată de Germania a coincis cronologic cu începutul acaparării puterii politice de către comuniști, cu deosebirea că Bulgaria a parcurs, din acest punct de vedere, în decurs de șapte zile (2-9 septembrie 1944), un drum pe care România avea să-l finalizeze în șase luni și jumătate (24 august 1944-6 martie 1945).

Printre actele inițiate de K. Muraviev, sub efemera sa guvernare, s-a numărat și destituirea lui Ivan V. Popov din funcția de ministru al Bulgariei în România. Fostul șef al diplomației bulgare avea să-și pună capăt zilelor, la 29 octombrie 1944, în Spitalul Colentina (Tașev, p. 376). Întrucât România părăsise alianța cu Germania într-un moment în care și Bulgaria se pregătea de un gest similar, actul de la 23 august 1944 nu a avut drept consecință ruperea relațiilor diplomatice româno-bulgare, cum a fost cazul celor între România și Ungaria.

La trei săptămâni după ieșirea *de facto* din alianța cu Germania, în noaptea de 12/13 septembrie 1944, la Moscova, a fost semnată Convenția de Armistițiu între România și Coaliția Națiunilor Unite. Printre altele, documentul în cauză prevedea nulitatea Dictatului de la Viena (29/30 august 1940) și restituirea totală sau în cea mai mare parte a Transilvaniei de Nord către România, fără a se face vreo referire la Dobrogea de Sud (Calafeteanu coord., pp. 341-342).

La finele primei decade a lunii octombrie 1944, Winston Churchill și ministrul de externe Anthony Eden au vizitat Moscova, unde au avut convorbiri cu omologii lor sovietici, I.V. Stalin și V.M. Molotov. În acest

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Ca și actul României de la 23 august 1944, momentul 9 septembrie 1944 din Bulgaria a precedat încheierea oficială a armistițiului cu Națiunile Unite. În ambele state, desprinderea precipitată de Germania a coincis cronologic cu începutul acaparării puterii politice de către comuniști, cu deosebirea că Bulgaria a parcurs, din acest punct de vedere, în decurs de șapte zile (2-9 septembrie 1944), un drum pe care România avea să-l finalizeze în șase luni și jumătate (24 august 1944-6 martie 1945).

Declanșarea războiului germano-sovietic, la 22 iunie 1941, găsise atât România, cât și Bulgaria în cadrul Pactului Tripartit. Totuși, diferențele specifice dintre cele două state sud-est europene au făcut ca România să se implice substanțial în războiul antisovietic, în timp ce Bulgaria avea să mențină o neutralitate dificilă între cei doi coloși totalitari. În decembrie 1941, ambele state aliaste Germaniei au intrat în război cu Imperiul Britanic și cu SUA, subestimând importanța acestui act.

context, a fost încheiat celebrul acord de procentaj sovieto-britanice privind sferele de influență ale celor două Mari Puteri în statele sud-est europene. Sovieticii au obținut recunoașterea preponderenței lor în România (90%) și Bulgaria (75%), țări în care Armata Roșie era deja instalată, iar britanicii își păstrau preponderența (90%) asupra Greciei (de Launay, p. 295).

Și în cazul statului bulgar, încheierea oficială a armistițiului cu statele Coaliției Națiunilor Unite a fost tergiversată, și chiar mai mult decât în cazul României, anume până la 28 octombrie 1944, din cauza „*compromisurilor și a concesiilor rezultate din acordul de procentaj anglo-sovietic din octombrie 1944, care reflecta noua balanță de putere politică și militară din Balcani*” (Chiper, 2007, p. 331). La inițiativa URSS, acceptată de SUA și Marea Britanie, în textul actului de la 28 octombrie 1944 a fost înscrisă prevederea ca Bulgaria să evacueze teritoriile ocupate din Grecia și Iugoslavia, și nu „*teritoriile statelor aliaste, ocupate în prezent de Bulgaria*”, așa cum suna formularea propusă inițial; în acest mod, chestiunea Dobrogei de Sud era scoasă în mod categoric din discuție (Ib., p. 332).

Afinitățile tradiționale ruso-bulgare și rapiditatea procesului de comunizare a Bulgariei au făcut din această țară un aliat sigur al URSS, față de care România nu era oportun să vină cu revendicări de ordin teritorial, mai ales că SUA și Marea Britanie priviseră, încă din anii 1918-1919, cu multă înțelegere revendicările bulgărești asupra Dobrogei de Sud (Ungureanu, 2009, pp. 63-66). În plus, realitățile etnice din Cadrilater se modificaseră mult în favoarea bulgarilor, ca urmare a schimbului de populație prevăzut de Tratatul din 7 septembrie 1940 (Ib., pp. 383-384).

CONCLUZII

Declanșarea războiului germano-sovietic, la 22 iunie 1941, găsise atât România, cât și Bulgaria în cadrul Pactului Tripartit. Totuși, diferențele specifice dintre cele două state sud-est europene au făcut ca România să se implice substanțial în războiul antisovietic, în timp ce Bulgaria avea să mențină o neutralitate dificilă între cei doi coloși totalitari. În decembrie 1941, ambele state aliaste Germaniei au intrat în război cu Imperiul Britanic și cu SUA, subestimând importanța acestui act.

Schimbarea generală a cursului războiului, în special pe frontul sovietic, în iarna 1942-1943, a determinat, mai ales în România, dar și în Bulgaria, inițierea unor demersuri diplomatice spre a evita căderea în sfera de influență a URSS, printr-un armistițiu cu SUA și Marea Britanie și prin stabilirea unei prezențe militare anglo-americane. Acest scop era unul iluzoriu, date fiind realitățile geopolitice și evoluțiile militare și politico-diplomatice la nivel mondial. În pofida unor inițiative, mai ales românești, nu s-a ajuns la o coordonare între cele două state, cauza principală fiind atitudinea excesiv de precaută a guvernărilor de la Sofia, în special după moartea regelui Boris al III-lea, spre sfârșitul lunii august 1943.

În consecință, desprinderea României și cea a Bulgariei din orbita Germaniei s-au făcut aproape concomitent, la 23 august, respectiv 9 septembrie 1944, în condițiile înaintării impetuoase a Armatei Roșii. În ambele cazuri, actul a avut un caracter precipitat, după o lungă perioadă de ezitări, alimentate parțial de speranțe iluzorii. Ulterior, România va suporta rigorile ocupației sovietice, în timp ce Bulgaria va deveni cel mai fidel aliat al noului hegemon regional.

În privința „*problemei dobrogene*”, care dominase relațiile bilaterale preț de câteva decenii, pentru anii 1943-1944 remarcăm, în mediile românești, pe de o parte, evanescența preocupărilor legate de Dobrogea de Sud (Cadrilater), iar pe de altă parte, persistența temerilor legate de aspirațiile Bulgariei asupra Dobrogei Vechi, într-un context internațional defavorabil statului român.

BIBLIOGRAFIE:

1. Biagini, A. (2002). *Istoria Turciei contemporane*, traducere de Ioana Mândrescu. Cluj-Napoca: Editura Accent.
2. Calafeteanu, C. (2011). *România și „micile puteri” vecine (1940-1944)*. București: Editura Enciclopedică
3. Calafeteanu, I. (coord.). (2003). *Istoria politicii externe românești în date*. București: Editura Enciclopedică.
4. Chiper, I. *Atitudinea SUA în cursul celui de-Al Doilea Război Mondial față de problema frontierei româno-bulgare în Dobrogea, în Români și bulgari. Provocările unei vecinătăți*, coord.: Anghel, F., Cojoc, M., Tiță, M. (2007). București: Editura Cartea Universitară.
5. Constantiniu, F. (2002). *1941, Hitler, Stalin și România. România și geneza operațiunii „Barbarossa”*. București: Editura Univers Enciclopedic.

6. Cretzianu, A.G. (1998). *Ocazia pierdută*, ediția a II-a, îngrijită de V.F.I. Dobrinescu. Iași: Editura Institutul European
7. Dașcovici, N. (1943). *Regimul Dunării și al Strâmtoarelor în ultimele două decenii*. Iași: Tipografia Alexandru A. Țerek.
8. Dimitrov, I. (1976). *Bălgaro-italianski otnoșeniia (1922-1943)*. Sofia: Nauka i Izkustvo.
9. Dușu, Al.D. (2008). *Armata română în Al Doilea Război Mondial, în Istoria românilor (tratat academic)*, vol. IX, *România în anii 1940-1947*, coord.: acad. Giurescu, D.C. București: Editura Enciclopedică
10. Ekrem, M.A. (1993). *Relațiile româno-turce între cele două războaie mondiale (1918-1944)*. București: Editura Științifică.
11. Gauthier, G. (2004). *Acvile și lei. O istorie a monarhiilor balcanice între 1817 și 1974*, traducere de Ludovic Skultety. București: Editura Humanitas.
12. Giurescu, D.C. (1999). *România în Al Doilea Război Mondial (1939-1945)*. București: Editura ALL Educational
13. Giurescu, D.C. (coord.) (2010). *Istoria României în date*, ediția a III-a revăzută și adăugită. București: Editura Enciclopedică.
14. Ilčev, I. (2019). *Rozata na Balcanite. Kratka bălgarska istoriia za liubopitni čitatele. Bălgariia prez XX vek*. Sofia: Izdatelstva Kăšta „Kolibri”.
15. Jackowicz, J. (1982). *La Bulgarie et les puissances occidentales pendant la période 1941-1944*, traducere din bulgară de Krassimira Koinova. Sofia: Sofia-Press.
16. King, C. (2015). *Marea Neagră. O istorie*, traducere de Dorian Branea și Cristina Chevereșan. Iași: Editura Polirom.
17. Kissinger, H.A. (2001). *Diplomația*, traducere de Mircea Ștefancu și Radu Paraschivescu. București: Editura BIC ALL.
18. De Launay, J. (1988). *Mari decizii ale celui de-Al Doilea Război Mondial*, vol. II (1942-1945), traducere de Mihnea și Dan Ghibernea. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
19. Liddell Hart, B.H. (f.a.) *Istoria celui de-Al Doilea Război Mondial*, vol. II (1942-1945), traducere de Irina Negrea și Lucian Magda. București: Editurile Orizonturi și Lider.
20. Mănčev, K. (2008). *Istoriia na balkanskite narodi*, vol. 3 (1918-1945). Izdatelstva Kăšta „Paradigma”.
21. Mateeva, M., Tepavičarov, H. (1989). *Diplomatičeski otnoșeniia na Bălgaria: 1878-1988*. Sofia: Bălgarska Akademiia za Naukite.
22. Miller, L.M. (1975). *Bulgaria During the Second World War*. Stanford-California: Stanford University Press.
23. Nedev, N. (1997). *Țar Boris III – Biografia*. Sofia: Izdatelstva Kăšta, „Heraklit”.
24. Pavlowitch, S.K. (2002). *Istoria Balcanilor (1804-1945)*, traducere de Andreea Doica. Iași: Editura Polirom

25. Preda-Mătășaru, A. (2004). *Tratatul încheiat de România și Bulgaria la Craiova (7 septembrie 1940)*. București: Editura Lumina Lex.
26. Račev, Stoian (1998), *Čărčil, Bălgariia i Balkanite (1939-1945)*, Sofia, f.ed.
27. Scurtu, I., Buzatu, Gh. (1999). *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*. București: Editura Paideia.
28. Tașev, T.V. (1999). *Ministrite na Bălgariia (1879-1999). Enčiklopidičen spravočnik*. Sofia: Akademično Izdatelstvo „Profesor Marin Drinov” i Izdatelstvo na Ministerăt na Otbranata „Sv. Gheorgi Pobedonoset”.
29. Ungureanu, G. (2009). *Problema Cadrilaterului în contextul relațiilor româno-bulgare (1919-1940)*. Brăila: Editura Istros.
30. Ungureanu, G. (2019). *Basarabia în schimbul Dobrogei: avatarurile unui proiect geopolitic (1878-1947)*. În „Revista de istorie militară”, nr. 1-2 (171-172). București: ISPAIM.
31. Vlad, C. (2014). *Istoria diplomației. Secolul X*. Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun.
32. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României, fond *Bulgaria (1920-1944)*, vol. 86 – *relații cu România*, fond *Turcia (1920-1944)*, vol. 62-*relații cu România (1941-1942)*.
33. Arhivele Militare Naționale Române-Depozitul central de arhivă Pitești (D.c.a.P.), fondul *Studii și căutări referitoare la armata română (Colecția 14)*, dosare nr. crt. 485/1943, 486/1943, dosar nr. crt. 487/1943, 487/1943, 535/1944.
34. Arhivele Militare Naționale Române-Depozitul central de arhivă Pitești (AMNR-D.c.a.P.), fond 5417 *M.St.M.-Secția 2 Informații*, dosar nr. crt. 1275/1943.
35. Arhivele Naționale ale României (ANR), fond *Ministerul Propagandei Naționale*, serviciul *Presă Externă*, dosar nr. crt. 1252, f. 259-262.

